

Európai életutak vándortárlata

Németek Magyarországon, magyarok Németországban

Az *Ungarischer Akzent* elnevezésű 2006-2007-es kulturális évad keretében érkezett *Ulm* és *Berlin* után *Budapestre* a fenti címmel közös kiállítás. Huszonkét híres vagy ismeretlen emberi sorson keresztül a középkortól napjainkig terjed a kiállítás anyaga, amely részben a hagyományos vitrinekben, részben modern virtuális eszközökkel tárja elénk két nyelv és két kultúrkör kölcsönös kapcsolatait. A *Magyar Nemzeti Múzeumban*, majd a pécsi *Janus Pannonius Múzeumban* pedig június végéig vendégeskedik az érdekes vándortárlat, amelyet fél tucatnyi hazai és külföldi intézmény állított össze közösen.

A Bajorhonból érkezett *Gizella* és a Tűringiába távozott *Árpádházi Erzsébet* története közismert. Krimbe illő sztori viszont *Kottaner Ilonáé*, aki előbb a

soproni polgármester neje lett, majd egy bécsi főúrhoz ment feleségül és komornává avanszált az udvarban. Habsburg-hűségét azzal bizonyította - életét is veszélyeztetve -, hogy amikor I. Albrecht két évvel trónra lépése után vérhasban meghalt, terhes özvegyének, *Erzsébet királynénak* érdekében kalandos úton megszerezte a magyar koronát: 1440 februárjában szánál átkelt a befagyott Dunán, a vi-segrádi vár szigorúan őrzött kincses-tárából párnába rejtve kicsempészte a királyság jelképét, majd Székesfehérvárra szállította azt. Itt a mindenre elszánt udvarhölgy előbb bábáskodott az utód születésénél, majd három hónap múlva karjában tartotta *Ladislaus Postumust*, amikor az esztergomi érsek a koronázó városban királlyá avatta... Kevésbé az igazlom, sok-

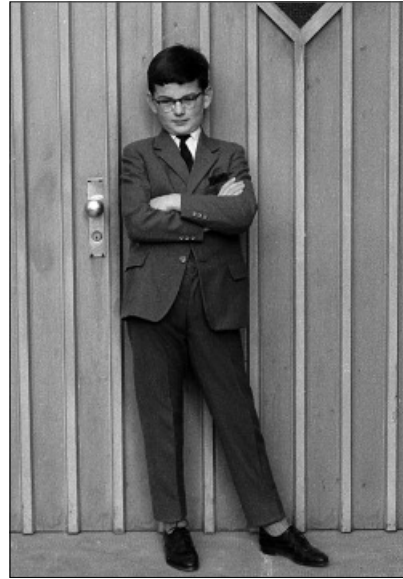
kal inkább a szorgalom jegyében telt a következő évszázad folyamán a Wittenbergben tanult erdélyi Kaspar *Helth* alias *Heltai* Gáspár élete, aki a kolozsvári Mátyás-szülőház tőszomszédságában maig is álló nyomdájában az első magyar Bibliafordítást és az első román egyházi énekeskönyvet adta ki, a reformáció tanainak terjesztése érdekében. Mint ahogy a nürnbergi *Haller* kereskedőcsalád egymást követő nemzedékei a felvidéki Selmecbányától Budán át az erdélyi Nagyszebenig belakták a történelmi Magyarországot és érdemeik elismeréseként a XVIII. század elején magyar nemesi rangot kaptak.

Az egykori monarchia területén a XIX. században szinte tömegessé vált az ide vándorolt német iparosok vagy a külföldön tanult magyar tudósok sora. A bajor *Lőw-família* generációi a budai Tabánban voltak híres harangöntők, kései utódaik manapság alkalmazottként és hivatalnokként dolgoznak választott hazájukban. A sváb *Mechwart* András mérnököt előbb a svájci Ganz Ábrahám itteni gépgyárában szerződtették és később magyar nagyiparossá vált. *Stühmer* Frigyes csokoládégyáros Hamburgból érkezett Budapestre, a budai német orvos-író *Franz Schedel* magyarosított *Toldy* Ferenc néven lett a hazai irodalomtörténet-írás atyja. A nemesi sarj *Eötvös* Loránd Heidelbergben szerzett fizikusi diplomát, mielőtt nemzetközi karrierje elindult volna. A hazai zsidóság illusztris képviselői közül *Moholy-Nagy* László sokoldalú képzőművész, a *Bauhaus* tagjaként lett világhírű külföldön, *Hevesy* György is már svéd emigrációjában kapta kémiai Nobel-díját 1943-ban, a kétnyelvűként felnőtt *Déry* Tibor író pedig bécsi édesanyjával élete végéig csak németül beszélt. A koncentrációs tábor túlélő hazánkfiak közül *Trebitsch* Gyula végleg külföldön maradt és pesti mozisból sikeres hamburgi filmproducerré vált, két éve bekövetkezett haláláig, míg a friss Nobel-díjas *Kertész* Péter két kultúrkör között „pendlizik” egyfolytában

A hazai svábság krónikájában sötét oldalt jelentett a kitelepítés, de akadt, akinek életében ez utólag pozitív fordulatot hozott: például dél-német őseinek földjére számúzték vissza Budakeszről *Joseph Fischer* hentest és nejét, *Elisabeth-asszonyt*, így aztán már ottani állampolgárnak született fiuk, aki magyaros becenevén, *Joschka Fischerként* lett előbb német külügyminiszter, majd alkancellár. Magyarországi sváb gyökereivel mindig is tisztában volt, édesanyja az osztrák-magyar konyha mesterének számított, otthon a család mindkét nyelvet használta, időnként magyarországi rokonok érkeztek vendégségbe. A politikus először 1987-ben járt hivatalos úton nálunk, akkor magánemberként látogatott el Budakeszire és saját bevallása szerint legmélyebben a temető hatott rá, közeli és távoli rokonainak sírjaival.

1999-ben *Joschka Fischert* Budakeszi díszpolgárvá választotta.

A hírességek mellett a vándortárlat szervezői a névtelen kisemberek hétköznapi sorsáról sem feledtek meg. A pécsi *Vándor* Tamás például az 1956-os forradalom leverése után, félbehagyott

Joschka Fischer 12 évesen

egyetemi tanulmányokkal menekült német földre, ahol diplomát szerzett és német feleségével a hatvanas évek derekán visszatelepült szülőhazájába. *Fogarasi* György kazincbarcikai marós három éves szerződéssel dolgozott az NDK-ban, a Chemnitz-ből Karl-Marx-Stadtra keresztelt város egyik gyárában, de egy percig sem érezte magát jól és amint lehetett, rögtön hazatért. A *Mecseknádasdon* élő 86 éves sváb parasztasszony – *Müller* Ádámné született *Pelcz* Erzsébet – tulajdonképp sohasem mozdult ki falujából, de ehhez előbb hadifogoly férjét kellett helyettesítenie a mezőgazdasági munkákban, aztán az orosz kényszermunka-toborzásból kellett megszöknie, majd a németországi kitelepítés elől kellett bujdokolnia. A kilakoltatást és minden ingóságuk államosítását így sem úszhatta meg, szellemi és fizikai megalázottságban nevelte fel gyermekeit, a megpróbáltatásokról pedig csak a rendszerváltás után mert szabadon beszélni. A negyvenes éveiben járó magyar író – *Márton* László – főleg a német irodalom fordításával keresi kenyerét, a német nyelvet pedig világra nyíló ablaknak tekinti, míg a hetvenes éveit taposó sváb nyugdíjas, *Berlinger* Mihály véletlenül lett tollforgató és szülőfalujának – *Bárnak* – botcsinálta krónikása.

Az ünnepélyes vernisszázson többek között a *Rökk* Marika operett-filmek vagy a Sziszi-sorozat magyar vonatkozású részleteit, a Sokszor gondolkodok Piroskára cigányos-mulatós tömegjeleneteit vetítették non-stop háttérként, az audio-részlegen pedig *Josef Haydn*, *Liszt* Ferenc, *Ligeti* György valamint *Solti* György karmester emlékéit idézik, hiszen a zene nem ismer nyelvi korlátokat.

Egy félig komoly, félig humoros filmriport arra keresi a választ, hogy milyennek látják egymást a két nép szóra bírt képviselői. Aki inkább a számítógép elé ül, az a kölcsönös kapcsolatok világhálóján barangolhat, a sokszorosított adatlapok kitöltésével pedig maga is aktív részesévé válhat az országhatárokon átívelő vándorkiállításnak.